

ОЦЕНА НА РАБОТАТА НА СУДИИТЕ: АЛАТКА ЗА МОТИВАЦИЈА ЗА ПРОФЕСИОНАЛЕН РАЗВОЈ ИЛИ КАЗНЕН МЕХАНИЗАМ?

Иван Цолев¹

Есејот е изработен за потребите на Судиската онлајн конференција на тема **„Интегритетот на судијата: нужност или потреба“**, со која се одбележа Денот на правосудството.

Конференцијата се одржа на 30 март 2021 година, во организација на Здружението на судиите на Република Северна Македонија, со поддршка на Мисијата на ОБСЕ во Скопје.

¹ Авторот е Претседател на Основниот кривичен суд Скопје.

Содржината на овој текст не секогаш ги одразува погледите или ставовите на Мисијата на ОБСЕ во Скопје.

➤ Вовед

Дали поради значението на судството во нашето општество, дали причина е поднебјето во кое живееме - Балканот, дали е тоа оправдано или не, но чувството е дека судството/правосудството во Република Северна Македонија (PCM) е во постојан фокус и мониторинг од сите.

Како една од трите власти на секоја држава, судството треба да претставува огледало на правната држава. Затоа веројатно судството во PCM е можеби и најзборуваната, најактуелната тема меѓу граѓаните, меѓу домашните правни експерти, политичарите, медиумите, но и кај меѓународниот фактор.

Затоа очекувањата, но и заложбите **на сите**, е дека судовите и судиите ќе бидат гарантот за правната држава и владеењето на правото.

Можеби поради овие очекувања **сведоци сме дека** изминатиов период зборовите како „владеење на правото“, „правна држава“, „правда за сите“ се веројатно најспоменуваните и најкористените зборови во секојдневниот живот на огромен број на граѓани. Оттука од суштинско значење е судството да биде функционално и независно, а судиите да го поседуваат потребниот авторитет, општествен интегритет и самостојност во постапувањето.

По повод овој Ден на правосудството, мојот фокус ќе го задржам на судството во PCM во последните 30 години односно од осамостојувањето. Судија сум од 2008 година, но во последните 25 години а можеби и повеќе, мојот професионален живот во голема мера е тесно поврзан со правото и судскиот систем и добро сум запознаен со горливите проблеми на нашиот правосуден систем. Сведок сум на бројни реформи во правосудството (ефикасни и неефикасни), беа донесени голем број на важни закони, измени и дополнувања на истите, од позначајните ќе ги набројам: Законот за кривичната постапка, Законот за парничната постапка, Кривичниот Законик, Законот за прекршоците, Законот за судовите, Законот за Јавното обвинителство.....

Имавме реформи во изборот на судии, се формираше Судскиот совет како ново тело кое наместо Собранието стана орган надлежен за избор и разрешување на судиите, се формираше Академијата за судии и обвинители, се воведе оценувањето на судии. Имавме и други органи и тела кое сега веќе и не постојат како на пример Специјалното јавно обвинителство и Советот за утврдување на факти и покренување на постапка за утврдување одговорност кај судија.

Да! Целта на овие реформи беше судството и судиите да го обезбедат толку посакуваното „владеење на правото“.

Но ајде да се прашаеме:

- Дали успеавме?
 - Дали некаде згрешивме?
 - Дали сме на вистинскиот пат?
 - Дали сега имаме подобро судство од тоа пред 30 години?
 - Дали имаме подобри судии?
 - Што ни е потребно за да судиите го зголемат својот интегритет и углед во општеството и како судиите да се отргнат од разните облици на влијанија кои на разни начини му се наметнуваат на секој еден судија?
 - Дали е потребно воведеното оценување на судиите и што тоа претставува за судиите?
- **Оценувањето на судиите – алатка за вреднување на работата на судијата или казнен механизам?**

За многумина оценувањето на судиите претставува механизам кој ќе овозможи вреднување на работата на судиите поединечно, но и вистински критериум и репер за напредување во кариерата.

За други овој механизам претставува инструмент за влијание врз судиите, создавање несигурност кај судиите поради можноста за необјективно оценување со што би се оневозможил судијата да напредува во кариерата, односно се смета како алатка за казнување во рацете на судските моќници.

Оценувањето на судиите како механизам е за првпат воведен во 2008 година и сеуште трае.

Заклучок е дека во РСМ имаме два периода, период пред 2008 година (кога не се оценуваат судиите) и период по 2008 година. Овој факт ги наметнува прашањата:

- Што се постигна со воведувањето на овој механизам?
- Дали ги даде очекуваните резултати?
- Во кој период судиите беа подобри (пред или по 2008 година)?
- Потребно ли е нешто повторно да се менува?

Можеби повозрасните судии ќе кажат дека оценувањето е непотребно, дека судството во „нивно време“ било подобро, дека сега е полошо. Веројатно и јас истото ќе им го кажам на помладите колеги кога ќе го споредувам моето со нивното време.

Како и да е, сметам дека сите се во право и дека секое време е специфично и уникатно на свој начин, па оттука само ќе дополнам **„се во свое време“**.

Лично сметам, иако можеби сум пристрасен, бидејќи сум вљубеник во „моето време“, **дека оценувањето во овој момент ни е потребно.** Да, можеби во иднина ќе можеме и да го укинеме, кога свеста ќе ни биде на многу повисоко ниво од оваа сега, но во моментот оценувањето ни е потребно, потребни ни се јасно утврдени критериуми со кои реално ќе се вреднува работењето на секој судија одделно.

Она што е впечаток е дека стариот начин на оценување, оној што беше воведен во 2008 година, имаше доста слабости, премногу беше шпекулативен, односно немаше јасни критериуми за вреднување и оценување на работењето на судиите, а постоеја и низа апсурдности кои тешко се објаснуваа.

Мене лично ми беше тешко да објаснам на колегите од Франција, Англија, Италија....дека и покрај тоа што кај некои судии само **6%** од одлуките по кои што одлучувале мериторно им биле укинати, односно и покрај фактот дека **94%** од одлуките кои ги имале донесено биле потврдени (за некои имало жалба, за други немало бидејќи странките биле задоволни од одлуките), сепак бодовите кои ги добивале по основ на бодување за квалитет биле половични, односно од можните 100 бода тие добивале само 50 бода.

Оценувањето во овој период беше неразбирлив за судиите па дури и фрустрирачки. Судиите сметаа дека веројатно и самиот Судски совет **во тоа време** не можеше да ја објасни формулата како го врши пресметувањето на бодовите и оценувањето на судиите. Многумина сметаа дека во тоа време не постоеја скоро никакви критериуми или вреднување на работата на судиите кои постапуваа по исклучително сложените предмети, не се вреднуваше ангажманот на судиите кои учествуваа во работата на кривичните совети на судот, ангажманот на судиите како членови на судечки совет, не се вреднуваше ангажманот на судијата за потребите на Академијата за судии и обвинители како ментори или обучувачи.

Судските предмети имаа изедначен третман. Не се правеше разлика помеѓу судските предмети кои опфаќаа само еден обвинет, еден оштетен и мал број на материјални докази, наспроти судските предмети кои опфаќаа голем број на обвинети, на сведоци, на одржани рочишта, голем број на материјални докази итн. **Оценувањето беше сведено на проста математичка операција**, каде што само бројот на завршени предмети, утврдената односно остварената ориентациона норма и процентот на укинати предмети беа единствениот критериум за вреднување на судиите.

Имавме состојба да судиите од помалите судови со проста надлежност кои генерално работат поедноставни предмети, судиите од претходна постапка кои голем дел од нормата ја остваруваат со изготвување на наредби кои дури не подлежат ниту на жалба, судиите кои постапуваат по прекршоци, на некој начин да

имаат поповластена позиција од судиите кои постапуваат по покомплексни предмети.

Затоа сметам дека создавањето на нова методологија во оценувањето на судиите беше и повеќе од потребно. Исчекорот е направен на 18.12.2020 година, кога Судскиот совет ја изготви новата Методологија за оценување на работата на судиите од која сите судии многу очекуваат.

Во истата беа предвидени повеќе јасни критериуми за вреднување на работата на судиите. **Впечаток е дека со новата Методологија** судиите не се вреднуваат само низ призмата на бројките бидејќи се предвидени многу нови вредности и индикатори.

Очекувам дека новата Методологија ќе овозможи успехот на судијата да се разбере дека истовремено претставува и успех на Претседателот на судот, но и на Судскиот совет. Да се разбере дека неажурноста на судијата или на судот не е само слабост на судијата или претседателот на судот туку и на самиот Судски совет, но и на Министерството за правда, па и на Академијата за судии и обвинители, **доколку**:

- не се обезбедени соодветни услови за работа (материјални и човечки ресурси),
- не се направи правилна распределба на судиите низ судовите во Република Северна Македонија, која треба да е во корелација со бојот и сложеноста на предметите по кои се постапува по судовите,
- одливот на судии во еден суд не се сервисира со ист број на прилив на судии.

Но, да се врши анализа за новата Методологија за оценување на судиите, е сепак прерано, бидејќи истата сеуште не е применета во праксата, освен можеби по исклучок - при вонредно оценување на судиите.

Неспорно е дека голем број од сугестиите на судиите се имплементирани во новата Методологија, **но дали или поточно колку и како истите ќе бидат применливи** во процесот на оценување и колку овој процес ќе даде реална слика за работата на судиите, **допрва ќе видиме.**

Но, за да не бидат кажани само пофални зборови и надеж за новата Методологија, ќе го кажам и она што мене лично не ми се допадна кај новата Методологија. Станува збор за нешто што стариот начин на оценување на судиите поинаку го регулираше од начинот кој е регулиран со новата Методологија. Имено, согласно новата Методологија судиите од основните судови се целосно изземени од процесот на оценување. Па така, во членот 2 од новата Методологија е утврден начинот на кој ќе се врши оценувањето на судиите. Сметам дека е проблематично што во Комисиите за увид и оцена која ќе ги оценува судиите од основните судови, изземено е учеството на судиите од основните судови. На тој начин недвосмислено

се ставаат судиите од основните судови во подредена позиција наспроти судиите на апелационите судови и се воспоставува доминантна улога на апелационите судии наспрема судиите од основните судови, а на овој начин ќе се изгуби гласот на основните судии. Се добива впечаток и дека ваквата поставеност на нештата креира ситуација на т.н. *res judicata* **која упатува на дупла контрола од страна на ист орган.**

Факт е дека апелационите судии на некој начин двапати ќе ги оценуваат основните судии, првпат кога одлучуваат по жалба на првостепените одлуки, а вторпат при оценувањето на судиите, што за мене лично е проблематично. Можеби станува збор за недореченост во методологијата, можеби јас лично сум ги разбрал работите погрешно, а можеби и сум во право кога реагирам на оваа околност, но како што реков и претходно, прерано е за анализа.

И ајде да оставиме времето да покаже дали новата Методологија за оценување на судиите е добра.

Предлагам да и дадеме шанса.